

972

2168

Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова

ЯРЕМЕНКО Олена Олександрівна

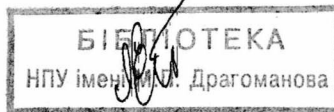
УДК 37.013.42:316.614.6

**ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ
СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ КРАЇН БЕНІЛЮКСУ
У СТРУКТУРІ ЕКОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.05. - соціальна педагогіка

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ-2004

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100310634

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Капська Алла Йосипівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова, завідуючий
кафедри соціальної педагогіки

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
академік АПН України
Євтух Микола Борисович,
академік - секретар, відділення педагогіки і
психології вищої школи АПН України

кандидат педагогічних наук, доцент
Ковальчук Валентина Антонівна
Житомирський державний педагогічний університет
імені І. Франка, доцент кафедри педагогіки

Провідна установа: Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, кафедра педагогіки,
Кабінет Міністрів України, м.Київ

Захист відбудеться 19 лютого 2004 р. о 16.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.09 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м.Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий _____ січня 2004 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.Г. Кобернік

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. XX сторіччя стало поворотним у переосмисленні ставлення людства до навколишнього середовища та завдань природоохоронного руху. Набуває особливої гостроти й актуальності питання про те, що успішна реалізація різноманітних проєктів щодо вирішення екологічних проблем можлива лише за умови, усвідомлення людиною об'єктивної необхідності відповідального і високоморального ставлення до природи.

Важливим компонентом формування цього усвідомлення справедливо вважається екологічна освіта та соціальне виховання особистості молодої людини, які спрямовані на життєдіяльність людини, на її зв'язки з природним і соціальним середовищем, на усвідомлення універсальної цінності взаємодії людини і природи. На думку вчених, екологічна освіта має помітний вплив на перебудову системи цінностей, зміну споживачького ставлення людини до природи на екологічно виправдане, відповідальне (І.Альтман, Е.Карлсон, О.Карпенко, Г.Марочко, Є.Нордланд, В.Сміт, О.Химинець).

Науково обгрунтовуючи процес виховання та розвитку особистості, більшість педагогів стверджує, що він здійснюється всією системою соціально-виховної роботи школи, сім'ї, позашкільних закладів, коли людина має справу з безліччю обставин, які впливають на неї та потребують відповідної поведінки і активності. Ці обставини і виступають у ролі конкретних умов процесу соціалізації, яка є багатограним процесом і розглядається вченими як важлива мета саме практичного плану. І досягти цієї мети можна, зокрема, завдяки дії системи екологічного навчання та виховання у процесі формування екологічної культури.

Таке суспільне явище, як екокультура є складовою частиною культури, що постає у вигляді історично усталених форм діяльності та їх результатів, смислоснацих для людини і для суспільства в цілому. Тому, можна стверджувати, що екокультура виступає засобом самоорганізації сутнісних сил людини в умовах конкретного природного середовища. Категоріальний лад екокультури визначається здатністю поєднувати два багатоаспектні світи – природний і соціальний. До її базових понять та категорій входять терміни, породжені екологією, а також ті, що дають можливість визначити певні прояви педагогічного аспекту людської життєдіяльності. Тому для нашого дослідження важливими є як теоретичні та методологічні основи соціологічного дослідження проблем молоді (О.Балакіревої, М.Головатого, Ю.Кривова, Л.Рубан, Д.Урда та ін.), спеціальних педагогічних досліджень щодо різних аспектів впливу соціального середовища на особистість (В.Андрущенко, Г.Волкова, А.Косаковскі, Х.Раскін, Г.Тарасенко та ін.), дослідження соціально-педагогічних умов соціалізуючої системи (Н.Андрєєнкової, А.Капської, М.Лукашевича, О.Мудрика, В.Дерев'яно та ін.), так і дослідження, що відображають екологічний аспект виховання та життєдіяльності особистості (С.Анісімової, Д.Марковича, С.ван Матр, О.Салтовського, Ю.Палехи та ін.).

Важливе місце серед досліджень актуальних проблем теорії і практики екоосвіти молоді посідають праці провідних вчених: філософів (Г.Лазарєва, І.Лаптева, М.Костицького, М.Тарасенко, А.Шмайдера); соціологів (М.Лукашевича, А.Моррісона,

Д.Маккінтайра); дослідження питання організації, змісту та методики ековиховання молоді різних вікових категорій (Н.Грейда, І.Зверева, М.Кадуро, Л.Нарочної, В.Бровдія, Р.Фурдюя та ін.).

Про необхідність формування екологічної культури молоді шляхом її залучення до активної, творчої діяльності засвідчують чимало зарубіжних дослідників (М.В'єстор, М.Маргалант ван Аркен, Ф.Лютц, С.Хем та ін.), які наголошують на тому, що екокультурне виховання має здійснюватись в активній формі, з "прямим контактом" та "безпосередньою інтеграцією" молоді у спілкування з природним середовищем.

Розгляд концепцій культурного стилю соціалізації у країнах Бенілюксу, аналіз навчальних програм та планів з курсу "Екологічна освіта" Аграрного Університету, у Нідерландах, а також вимог щодо формування духовно розвиненої та відповідальної особистості, які були висунуті як першочергові на міжнародній конференції "Соціальний розвиток" у Відені дають підставу говорити про те, що інтеграція екологічного контексту в систему освіти надає можливість здійснювати комплексний підхід, і не лише вивчати та охороняти природні ресурси, а й одночасно формувати особистість у напрямі соціально прийнятному для суспільства.

Нагальність такого формування особистості базується на характері сьогодишніх відносин України з європейськими країнами, а саме, на новому рівні своєїнтеграційної політики нашої держави, яка полягає у повноцінному залученні України до європейської спільноти, відповідності її вимогам, реформуванні усього спектру суспільних відносин, утвердженні у громадській свідомості європейських цінностей.

Аналіз філософської, соціологічної, екологічної, психологічної та педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що незважаючи на те, що проблема соціалізації та проблема формування екологічної культури досліджуються досить широко, ще потребує свого дослідження проблема екокультурної діяльності як засобу оптимізації процесу соціалізації. Це зумовило вибір теми нашого дослідження "*Педагогічні чинники соціалізації молоді країн Бенілюксу в системі екокультурної діяльності*".

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри соціальної педагогіки НПУ імені М.П.Драгоманова і є складовою наукової проблеми "Психолого-педагогічні засади професійної підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності". Тема дисертації затверджена Вченою радою НПУ імені М.П.Драгоманова (протокол № 6 від 27.01.2000 р.), а також узгоджена Радою з координації наукових досліджень АПН України (протокол № 2 від 25.02.2003 р.).

Об'єктом дослідження є процес соціалізації молоді країн Бенілюксу засобами екологічної освіти.

Предмет дослідження - виявлення механізмів соціалізуючого впливу на молодь в системі екокультурної діяльності в країнах Бенілюксу.

Метою даної дисертаційної роботи є теоретичне обґрунтування і виявлення особливостей соціалізуючого впливу на молодь засобів "формальної" та "неформальної"

екологічної освіти та умов оптимізації цього впливу шляхом формування екологічної культури особистості.

В основу дисертаційного дослідження покладено **гіпотезу**, що процес соціалізації молоді можна посилити, якщо сформувати у неї екокультурну свідомість шляхом організації екоосвіти та включення молоді у організовану екокультурну діяльність, пов'язану з переосмисленням ставлення людини до навколишнього середовища.

Побудові загальної гіпотези нашого дослідження передувало вивчення змісту діяльності викладачів-екологів курсу "Інвайроментальна едукція" в Аграрному Університеті містечка Вагенінген, у Нідерландах; методичного курсу "Environmental Education in the schools" by Judy A. Braus, David Wood, роботи недержавних молодіжних організацій, що працюють за програмами розвитку екокультури та досвіду практичної діяльності у природі, а також особиста діяльність у Міжнародній Магістерській Програмі "WLRA International Centre of Excellence (WICE)" на базі Аграрного Університету міста Вагенінген, Нідерланди.

Відповідно до поставленої мети дослідження сформульовані такі основні **завдання**:

- обґрунтувати наукову соціально-педагогічну інтерпретацію поняття "екоосвіта" та "екокультура" особистості і розкрити зміст екокультурної діяльності та особливості цього процесу;

- виявити особливості концепцій соціалізації молоді та їх взаємозв'язок з формами екологічної освіти і виховання у країнах Бенілюксу;

- визначити основні шляхи та умови соціально-педагогічного впливу на особистість засобами екокультурної діяльності;

- розкрити суть механізмів соціалізації особистості молоді у процесі формування екокультури як однієї з передумов загального розвитку особистості.

Теоретико-методологічною основою дослідження складають філософська теорія особистості як суб'єкта і об'єкта сукупності суспільних відносин (А.Наесс, Дж.Сід, О.Склярів, М.Хайдеггер, А.Шмайдер та ін.); взаємозв'язок особистості та середовища (Б.Йенсен, П.Коркоран, Ф.Плотц, В.Скребець, П.Сорокін); ідеї особистісного та діяльнісного підходів (М.Бурачене, М.Маргадант ван Аркен, П.Пош, К.Роджерс, Дж.Хакл та ін.); тлумачення біопсихосоціальної сутності людини та її активно-творчої життєдіяльності як основного способу суб'єктивного розвитку (М.Баяновська, А.Волс, О.Карпенко, С.Келлерт, І.Кон, Е.Маркарян, Дж.Мекай, Л.Сохань, В.Стапп); теорії формування свідомого сприйняття дійсності (С.Віті, В.Ендрюс, Ю.ЛеГуїн, В.Харчев та ін.); міжнародні постанови та положення про боротьбу молоді за соціальну справедливість, проти екологічної кризи та порушення фундаментальних прав людини (Report of the World Youth Forum of the United Nations System, Austria ; Environment and Nature Report of Flanders, Belgium); екологічні програми, розробки вищих навчальних закладів та науково-методичних польових центрів у Нідерландах і Бельгії; звіти регіональних і міжнародних установ та організацій про роботу молоді щодо запобігання екологічної кризи.

Для розв'язання поставлених у дослідженні завдань використано комплекс **методів**, які взаємодоповнювали один одного, зокрема, *теоретичного пошуку*: узагальнення та аналіз даних на основі вивчення наукової методичної літератури, програм і підручників з даної проблеми зарубіжних і вітчизняних вчених; вивчення досвіду зарубіжних державних та недержавних освітніх установ з питань застосування засобів екологічної освіти у "формальній" та "неформальній" навчально-виховній діяльності; *емпіричні методи*: спостереження за навчально-виховним процесом, методи соціо-педагогічного обстеження (бесіди з викладачами, студентами, інтерв'ювання, анкетування, самооцінювання, вивчення результатів навчальної діяльності суб'єктів педагогічного процесу).

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводились на базі Аграрного Університету міста Вагенінген та науково-методичного центру "Орвельте" в Нідерландах. Науково-дослідною роботою були також охоплені: провідні фахівці з екологічної освіти та виховання Аграрного Університету міста Вагенінген, вихователі, інструктори та педагоги шкіл, вищих навчальних закладів та екологічних центрів країн Бенілюксу та інших країн, представники громадських, екологічних та молодіжних організацій різного типу, студенти магістерської програми WLRA.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у аналізі основних концепцій соціалізації молоді, які впливають на розвиток сучасних тенденцій екологічної освіти та виховання у країнах Бенілюксу; виявленні специфіки і об'єктивних можливостей екологічної освіти та екокультурної діяльності у соціальному розвитку молоді; обґрунтуванні шляхів та умов впливу процесу екокультурної діяльності на оптимізацію процесу соціалізації молоді; розкритті особливостей процесу соціалізації молоді країн Бенілюксу шляхом її інтеграції в екокультурну діяльність; введені у науковий обіг невідомих раніше в Україні теоретичних ідей та понять ("екокультурна діяльність", "соціальна рекреація").

Практичне значення дослідження полягає у: визначенні та науковому обґрунтуванні соціально-педагогічних чинників екологічної освіти та виховання молоді; розробці авторської моделі інтеграції молоді у ЕКД, яка передбачає розгляд мети, завдань та напрямів соціально-екологічної роботи з молоддю; представленні авторської методики, спрямованої на забезпечення соціально-педагогічного контексту у екологічні програми та проекти.

Результати дисертаційного дослідження можуть використовуватись у соціально-педагогічній роботі як один з напрямів екологічної освіти, екологічної педагогіки та психології, а також у змісті спецкурсів "Екологічна культура", "Соціальна молодіжна політика", "Зарубіжні технології соціально-виховної роботи".

Вірогідність і надійність результатів дослідження забезпечується теоретичною обґрунтованістю його вихідних позицій; якісним аналізом педагогічних фактів, виявлених у процесі дослідницької роботи; адекватністю методів дослідження до поставлених завдань.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні теоретичні і практичні результати дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних форумах та конференціях: друга сесія Міжнародного молодіжного форуму ООН “Соціальний розвиток: проблеми сім’ї, молоді, літніх людей та інвалідів” (Відень, Австрія 25-29 листопада 1996 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених “Екологія. Людина. Суспільство” (14 – 16 травня 2001 р., м. Київ); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Формування гуманістичного світогляду вчителя” (27 вересня 2001 р., Умань); Науково-практичній конференції “Всебічний розвиток особистості студента” (4 жовтня 2001, Ірпінь); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Сучасні проблеми методичної підготовки вчителів біології, хімії, географії” (20 – 22 листопада 2002, м. Київ). Положення дослідження висвітлювались у виступах на звітних науково-практичних конференціях Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова (1999-2003 рр.), на засіданнях кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Результати дослідження апробовано у процесі викладання спецкурсу “Зарубіжні технології соціально-виховної роботи” та у процесі підготовки курсових та дипломних робіт студентів.

Результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ (довідка № 07-10.1463 від 10.10.03 р.), Вінницької філії ВНЗ ВМУРОЛ “Україна” (довідка № 1/27-641 від 15.10.03 р.), у практику роботи Палацу дітей та юнацтва, м. Київ (довідка від 22.02.02 р.), школи № 181, м. Київ (довідка № 16 від 30.09.03 р.), ГО “Молодіжний екологічний центр” Дніпровського району, м. Київ (довідка № 43 від 15.10.03 р.).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження автором опубліковано 14 праць, з них 10 у наукових фахових виданнях. Усі публікації одноосібні. Загальний обсяг наукових публікацій становить 5 друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається з вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 345 найменувань та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 240 сторінок. Основний зміст роботи викладено на 167 сторінках. Робота містить 6 таблиць і 7 рисунків на 14 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовуються актуальність і доцільність дослідження, визначаються об’єкт, предмет, мета, завдання, методологія і методи дослідження, визначається теоретична і практична його значущість.

У першому розділі – “Психолого-педагогічні засади ековиховання на сучасному етапі” – розкрито сутність процесу формування особистості, яке відбувається через засвоєння індивідом певних загальнозначущих культурних цінностей, так званої “актуальної культури”, однією з складових якої є екологічна культура.

Враховуючи напрацювання вчених і дослідників (А.Албласа, О.Дмитроца, О.Король, С.Кримського, В.Стаппа, Р.Фурдья та ін.) ми визначаємо суть *екологічної культури* як такої, що тісно пов'язана з загальною культурою народу, є відображенням її розвитку та важливим складовим елементом багатьох аспектів загальної культури (науки, освіти, виробництва тощо) і, виконуючи багато її функцій (виховну, регулятивну, прогностичну тощо), виступає однією із форм прояву сутнісних сил людини, показником рівня прогресу суспільства.

Погоджуючись з вченими та дослідниками, ми вважаємо, що формування та розвиток екологічної культури молодій людині може стати стимулом для подальшої духовної та практичної діяльності, яка спрямована на подолання кризи (духовної кризи соціуму та екологічної кризи навколишнього середовища), а в перспективі на гармонізацію відносин у системі "людина-суспільство-природа".

Тому перш, ніж розвиватися професійно, молодій людині потрібно "екологізуватися" – тобто прилучитися до того світу природи, звідкіль вона вийшла, зрозуміти його для усвідомлення самої себе, адже природне середовище – це той початок, з якого розвивалась духовність людства, його психологічний та фізіологічний досвід пристосування до соціо-природного середовища взагалі.

Аналіз різних підходів до системи екологічної культури дозволив виокремити такі її компоненти: когнітивний, який включає в себе систему засвоєних особистістю екологічних знань про місце та роль людини у біосфері; мотиваційний, який представляє ієрархію мотивів екологічної активності, при формуванні такого феномена як "відповідальне" (О.Король, О.Киричук, Є.Писарчук), "турботливе та чутливе" (Дж.Браус, Д.Вуд), "діяльнісне" (М.Маргадант ван Аркен, С.Келлерт), "позитивне" ставлення (С.Дерябо, В.Ясвін), до природного середовища, що визначає екологічну спрямованість цієї активності та діяльнісний компонент, який відповідає за вибір та реалізацію певної лінії поведінки на основі сформованого світогляду та розвиненої самосвідомості.

У дослідженні розглянуті характерні ознаки кожного з цих трьох компонентів, а також чинники, що впливають на їх формування. Так, когнітивний компонент тісно пов'язаний з феноменом екологічного знання, головною специфікою якого є те, що воно відображає не лише наявне, а й показує необхідне, тобто спрямоване в майбутнє, сприяючи формуванню прогностичного аспекту свідомості, що є надзвичайно важливим у сучасних умовах.

Наукові знання лежать в основі будь-якої освіти, і одним із її завдань є формування адекватних уявлень про взаємозв'язки у системі "людина-суспільство-природа" та у самій природі. Ці положення лежать в основі Міжнародної програми ЮНЕСКО – ЮНЕП щодо освіти та виховання, Програми дії для молоді на 2000 рік та пізніше у програмі "Соціальний розвиток та міжнародна ситуація з питань сім'ї, молоді, літніх людей та інвалідів", на що вказує чимало вітчизняних та зарубіжних дослідників – Г.Бейтсон, С.Дерябо, Б.Драйвер, Р.Кнопф, В.Казначєєв, Х.Раскін, Дж.Хакл, В.Хобарт та інші. Вони акцентують увагу на тому, що сучасній системі освіти потрібно надати певної екологічної

орієнтації, яка повинна не тільки пронизувати процес освіти, але й поєднувати всі ті знання, які засвоює молодь завдяки наскрізній ідеї про єдність людини, суспільства та природи.

Комплекс екологічних уявлень та ідей дуже часто виступає у ролі особливої дослідницької програми, свого роду екологічної парадигми вивчення багатьох соціально-культурних проблем сучасності. Так, усвідомлення того, що антропоцентрична екологічна свідомість веде у глухий кут і є психологічною базою екологічної кризи, призвело до появи нової “інвайроментальної парадигми”, нового, екологічного мислення як відносно самостійної форми суспільної свідомості, у якому інтегровані у якісно нову цілісність не лише раціональне, але й емоційне ставлення людини до природного середовища, співчуття їй, спорідненість та відповідальність за її долю на Землі.

Вивчення теоретичних праць і власні пошуки дозволяють стверджувати, що ціннісний характер екологічного мислення особистості підвищує його виховний та світоглядний потенціал, а також формує у духовному житті молоді особистісний “механізм” перетворення та трансляції об’єктивно-наукових знань про сучасну екологічну ситуацію у систему переконань, норм життєдіяльності та ціннісних орієнтацій.

Чимало дослідників, зокрема С.Ахерн, Дж.Браус, Е.Гірсов, Е.Нордланд, Е.Шубенкова та інші вважають, що сама по собі наявність екологічних знань не гарантує екологічно доцільної поведінки особистості, для цього необхідне ще й відповідне її ставлення до світу, що оточує нас. Саме ставлення визначає характер цілей взаємодії людини з природним середовищем, її мотивів, готовності вибирати ті чи інші стратегії поведінки, іншими словами – все це стимулює дії з точки зору екологічної доцільності.

Проведене дослідження підтверджує одне із положень гіпотези: виховуючи у молоді готовність до екологічно відповідальної поведінки, практично неможливо формувати відповідні переконання лише на інтелектуальному рівні. Необхідно враховувати, що їх структура є поєднанням раціонального мислення, емоційної та вольової сфер. Таким чином, можна сказати, що ставлення, переконання народжуються лише тоді, коли знання пройдуть через світ почуттів, отримують там особистісну оцінку й стануть вольовим актом.

Як і культура взагалі, екологічна культура формується і проявляється у процесі діяльності, в даному випадку - екологічної. Екологічна діяльність спрямована не лише на підготовку предметів природи до перетворення, а й визначає відносини між самими людьми у ставленні до природи і природних ресурсів. За визначенням зарубіжних вчених (Дж.Корнелл, М.О’Коннер, Б.Хаммонд, Р.Фортнер та ін.), вона допомагає молоді отримати досвід усвідомленого, “позитивного” стосовно природи вирішення екологічних проблем, застосувати знання та навички, які були сформовані та отримані раніше завдяки екологічному вихованню. Саме від рівня екологічного виховання та екологічної освіти людства, і, в першу чергу, підростаючого покоління, залежить вирішення проблеми глобальної екологічної кризи, збереження умов для природного існування цивілізації, а також набуття навичок, які необхідні особистості для життя в сучасному суспільстві.

Людина у процесі свого життя засвоює чималий соціальний досвід, розвиває свої потенції і включається в суспільне життя, виходячи із можливостей, які надає їй суспільство, а також із власних можливостей та активності. Але суспільне в людині завжди проявляється через індивідуальне. Це дозволяє стверджувати, що, чим глибше і ширше людина засвоює навколишній світ, тим багатограннішими є її особистісні якості. Адже відомо, що основні параметри особистості є не вродженими, а набутими індивідом протягом життя, у процесі соціалізації (Н.Антонова, М.Бурачене, Дж.Вайт, Б.Драйвер, Р.Кнопф та ін.).

У дослідженні розглядаються особливості соціалізуючого процесу і підкреслюється, що він є результатом двох видів впливу: стихійного впливу оточення та впливу суспільства. Подібні впливи різноманітних соціальних інститутів суспільного організму, безперечно, носять виховну спрямованість і покликані формувати в індивідів сукупність реакцій, які адекватні впливам певного соціуму.

Саме специфіка соціального середовища країн Бенілюксу й спонукала наше дослідження, тривалий шлях історичного розвитку яких, привів до соціокультурного плюралізму та толерантності, відкритості та полікультурності як норм міжлюдських стосунків не лише на державному, а й на побутовому, культурному, міжособистісному тощо рівнях, а отже, відповідно сформував адекватні особливості соціалізації та екологічної освіти молоді.

Зіткнувшись зі зворотним боком індустріальної революції, країни Бенілюксу набагато раніше за інші країни усвідомили, що складні та багаторівневі взаємозв'язки суспільства та природи сприяють "виявленню цінностей", стимулюючи творчість та активність молоді людини, оптимізують процес соціалізації, забезпечуючи існування певного етносу у певних природних умовах. Для цього, на думку вчених країн Бенілюксу (А.Алблас, В.Бор, А.Валс), потрібно змінити менталітет молоді людини, приділяючи увагу її особистісному моральному розвитку та вихованню шляхом формування екологічної культури. Зарубіжні вчені, які розглядали питання екологічної освіти та виховання (В.Стапп, А.Шмайдер, В.Хобарт), підкреслюють, що "екологічна освіта та особистісний розвиток" молоді людини не повинні йти окремо, вони мають включати не лише знання на певну тематику, а й активізувати глибинні психологічні структури людини, формувати її загальну та екологічну культуру.

Визначальним фактором у розвитку культурного стилю соціалізації є сукупність базових ідей, які існують у певному суспільстві. Звертання до сучасного європейського досвіду дало нам можливість вивчити і проаналізувати концепції та теорії соціалізації особистості, які мають неабиякий вплив на розвиток сучасної як екологічної, так і загальної, педагогічної науки та практики країн Бенілюксу.

За змістом цих концепцій соціалізація може мислитись і як процес інтеграції індивіда у соціальну систему (Т.Парсонс), і як набування соціальних ролей (Дж.Мід, Ч.Кулі, Б.Шугармен), і як пізнання способу життя для успішного функціонування у конкретно-історичному суспільстві (Л.Елкін), і як саморозвиток особистості, розкриття її внутрішнього потенціалу під впливом навколишнього середовища (Дж.Дьюї), і як

розвиток лінгвістичних навичок (У.Сепір, Б.Бернстайн), і як становлення системи ціннісних орієнтацій особистості молодшої людини, процес адаптації до соціального середовища (Л.Кольберг, Ж.Піаже, М.Уорнок) тощо.

Крім того, до концептуальних підходів, що справили вирішальний духовний вплив на всю сучасну європейську цивілізацію, і, зокрема, на засади екологічної освіти, можна, насаперед, віднести: а) екзистенційну теорію (А.Бергсон, М.Мерло-Понті) з її категорією свободи, яка є основою системи вимірів у пізнанні суспільних та природних явищ. Вона надає можливість пізнати та усвідомити особливі ідейні, психологічні, духовні, ціннісні реальності життя особистості і природи й дослідити їх не з “точки зору анатома, а з позицій доброзичливого духовного пастиря”; б) когнітивну теорію розвитку особистості (Ж.Піаже), яка розглядає процес становлення особистості як розгортання психологічних та інтелектуальних здібностей людини і, завдяки цьому, дає можливість виділити певні етапи у житті особистості, які є найсприятливішими для розгляду та вирішення певних екологічних питань; в) культурологічний напрямок розвитку теорій соціалізації (О.Шпенглер), що визначає соціалізацію як процес вrostання особистості в культуру і підкреслює необхідність взаємодії різних культур для формування здатності особистості усвідомлювати себе громадянином усієї планети; г) гуманістичні теорії розвитку особистості, (А.Маслоу, К.Роджерс), підґрунтям яких є усвідомлення унікальності кожної окремої особистості, сприяння її потягу до прекрасного у всіх його проявах, гуманістичне осмислення її відносин з навколишнім середовищем, все те, на що зараз спирається екологічна освіта.

Аналіз персоналістичних шкіл та теорій переконує, що головним педагогічним компонентом процесу соціалізації в суспільствах цих країн є творення особистості та оптимізація відносин сучасної “відкритої” людини з зовнішнім світом і, в першу чергу, з природним середовищем.

Ми цілком погоджуємось з твердженнями сучасних вчених та дослідників (С.Дерябо, Н.Зубалій, Г.Пустовіт, М.Рагхеб, Р.Хевігхорст та ін.), які зазначають, що взаємодія з світом природи має великий психолого-педагогічний потенціал, виконуючи при цьому такі функції: *психофізіологічну* (зняття стресу, нормалізація роботи нервової системи, психіки в цілому); *психотерапевтичну* (суттєве сприяння поліпшенню міжособистісних відносин); *естетичну* (естетичний розвиток особистості, надання широкого вибору умов для задоволення естетичних потреб); *пізнавальну* (задоволення пізнавальних потреб особистості, сприяння її інтелектуальному розвитку) тощо.

Цей потенціал розкривається та проявляється завдяки низці принципів положень, що отримали визнання у багатьох зарубіжних країнах і застосовуються в системі екологічної освіти: “*взаємозалежність*” - розгляд особистості в контексті безперервного становлення, що має місце завдяки взаємодії особистостей та груп; “*прихована енергія*” - використання конструктивної діяльності, яка, викликаючи усвідомлений інтерес, є міцним каталізатором процесу звільнення прихованих сил; “*циркуляція інформації*” - розгляд причинно-наслідкових зв'язків у контексті інформації, комунікації, обміну ідеями;

“класифікація” - розгляд певних подій в житті молоді людини як унікальних і формування, на основі цього, відчуття “свого світу” в глобальному контексті.

Зарубіжні дослідники (Ф.Капра, Г.Бейтсон, С.Ахерн та ін.) доводять необхідність “зміни парадигми”, переходу від “старого мислення” до “нового”. Причому слово “парадигма” використовується не лише стосовно мислення, але й у більш широкому розумінні - для характеристики світогляду та способу життя людей. Принципового значення набуває необхідність засвоєння нового погляду на наші проблеми та нові підходи до їх вирішення, тобто нової моделі світосприйняття. Згідно з цими підходами з’явилося чимало нових, суто екологічних філософських течій, які пропонують “нову мораль існування”. Серед них привертає увагу *глибока екологія, біологія збереження, біорегіоналізм, екофемінізм, соціально критичний аналіз*, які не виділяють людину з природного оточення, а сприймають світ як переплетіння взаємопов’язаних феноменів. При цьому передбачається, що людина приймає на себе – в особистому та історичному плані – відповідальність за все, що трапляється на планеті.

Все це дозволяє виділити необхідність інтеграції молоді у систему екологічних впливів, як одну з умов підготовки до успішного входження молоді людини у конкретне суспільство, відповідності його вимогам та очікуванням. Причому соціальний розвиток особистості відбувається не завдяки зовнішньому тиску на неї, а як “збудження” і стимулювання внутрішньої потреби молоді людини до відповідного мислення, дій, духовних і соціальних потреб.

У **другому розділі** – “Соціально-педагогічні умови соціалізації молоді у сфері екокультурної діяльності” – розглядаються особливості екокультурної діяльності (ЕКД), як однієї з систем “координації” різноманітних чинників, що формують людину та впливають на неї. Виходячи з концепції нашого дослідження ми розглядаємо ЕКД як соціально-педагогічну діяльність, оскільки ця діяльність є *суспільною* (у ній суспільні фактори є її ядром); *ціннісно-виховуючою* (її метою є окультурення, формування людини у необхідному для суспільства напрямку); *освітньо-розвиваючою*, тобто педагогічною, (вона, визначаючи цей напрямок, веде людину за собою). На нашу думку, саме синтез цих трьох компонентів є дуже плідним у характеристиці процесу ЕКД.

Водночас ми виокремили особливості процесу ЕКД, які певною мірою відрізняють її від інших видів діяльності: *співробітництво* молоді як з соціальним (вихователі, педагоги, однолітки), так і з природним середовищем, яка сприяє саморозкриттю молоді; наявність *контексту для безпосереднього спілкування з природним середовищем*, що сприяє оволодінню знаннями; *самостійність* учасника ЕКД та його *відповідальність* за свої вчинки, що формує особистість молоді людини; наявність *особистісного смислу* діяльності, без якого неможливо побудувати ефективну систему педагогічного впливу.

З метою реалізації виокремлених нами концепцій соціалізації молоді та впорядкування організаційно-методичних умов психологічних та педагогічних змін в її особистості нами була розроблена авторська модель, у якій відображено наше бачення важливості включення молоді в ЕКД, що, включає в себе різноманітні можливості соціально-педагогічного впливу на особистість молоді (див. Рис. 1).

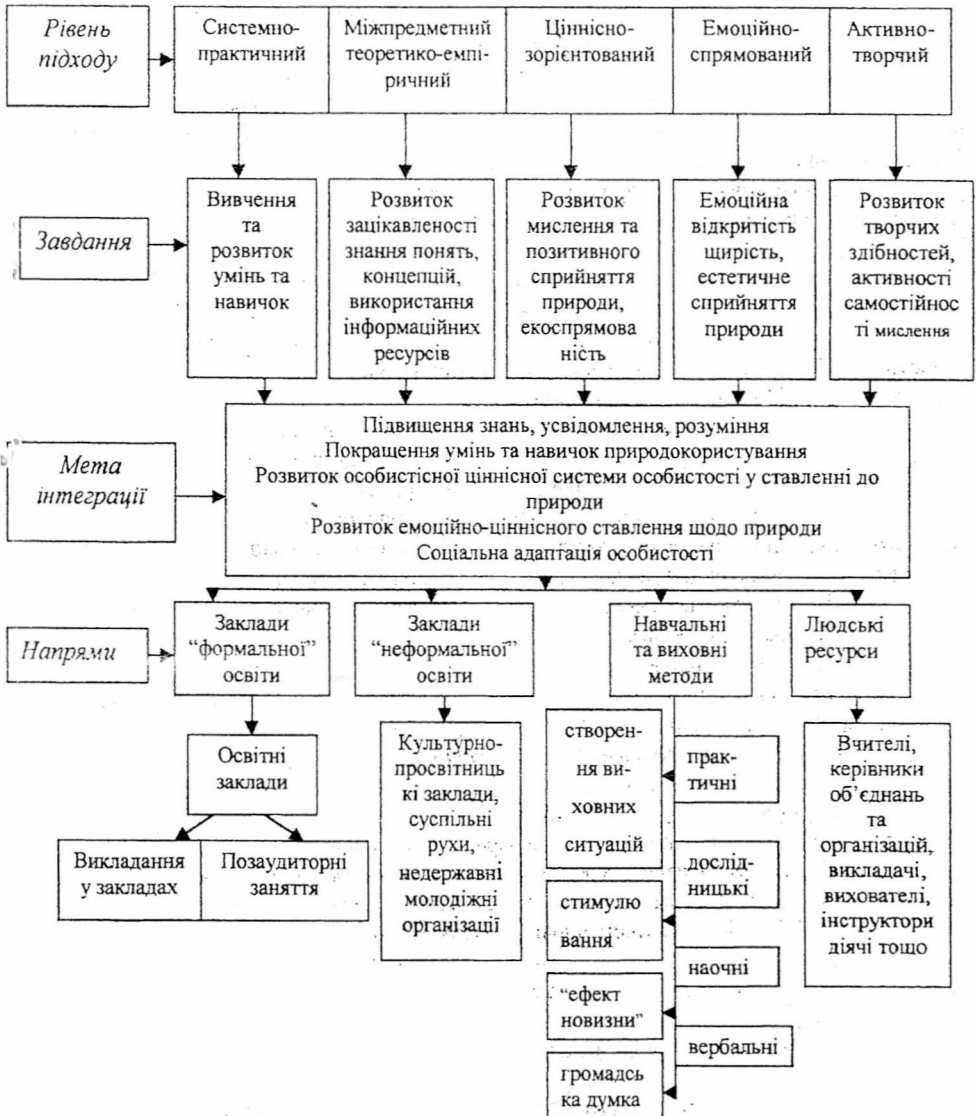

Рис. 1. Модель інтеграції молоді у екокультурну діяльність (ЕКД)

Згідно контент-аналізу наукових праць та результатів наших опитувань, соціально-виховний внесок ЕКД, як соціально-педагогічного процесу, залежить від таких показників: а) задоволення особистісних потреб у поширенні досвіду соціальних взаємодій, б) включення у різні сфери життєдіяльності (гра, праця, спілкування, спорт, туризм тощо), в) створення певного емоційного стану, г) творча самореалізація особистості.

У ході дослідження виявлено, що існує чимало шляхів для задоволення різних потреб, але є потреби, які можуть бути задоволені лише завдяки ЕКД. Наприклад, студент-економіст може отримувати почуття насолоди, працюючи у саду з деревами та квітами, що зовсім не асоціюються з його майбутнім фахом. Таким чином, він може задовольняти свої потреби у вираженні своєї індивідуальності, творчо використовуючи свої таланти, а також, роблячи свій внесок у світ краси. Цю психологічну потребу можна назвати “інтелектуальним естетизмом”.

Окрім того вивчення результатів досліджень інших вчених дозволило виявити залежність між участю особистості у діяльності та загальним задоволенням життям (ЗЗЖ). При цьому задоволення життям співвідноситься з діяльністю, яка є “значущою для особистості і яка сприяє підвищенню її самооцінки та самоповаги” (Дж.Маддокс, Р.Зальц, Р.Мартенс, Дж.Петерсон та ін.). Зокрема, Дж.К.Фланган виявив фактори, які впливають на ЗЗЖ. Це: “socializing” – (соціалізація, як процес) участь у соціальних зв’язках; участь у діяльності, яка викликає позитивні емоції; участь у активній рекреаційній діяльності.

У нашому дослідженні ці фактори співвідносяться з аспектами ЕКД, оскільки ЕКД створює умови як для активної рекреації та отримання задоволення від діяльності, так і для створення контексту для соціальних зв’язків (Б.Драйвер, Х.Тінслі, Дж.Фланган).

Практика показала, що особистість постійно задіяна у різних сферах життєдіяльності, які можуть бути інтерпретовані у контексті ЕКД, серед яких найбільш пов’язаними з ЗЗЖ є: діяльність на дозвіллі, рекреаційна діяльність, приналежність групі. Діяльність під час дозвілля посіла четверте місце серед індексів, які сприяють покращенню сприйнятої якості життя. Лише індекси самореалізації, здатності вирішувати проблеми та кількість приємних моментів у житті випередили вищезгадані сфери.

Результати проведеного опитування учасників та фасілітаторів проектів (“Вперед за течією”, “Зроби берег чистим”, “Звалище”): професорів-екологів Аграрного Університету міста Вагенінген та ековолонтерів науково-методичного центру “Орвельте” міста Орвельте, Нідерланди, підтвердили соціально-педагогічний характер впливу ЕКД на молодь.

Так, на запитання : “Що було важливим для вас, у період проведення проекту, ...?”, приблизно 52% учасників та майже всі екопрацівники виділили соціалізацію – участь у соціальних зв’язках, як важливий аспект ЕКД при участі у екопроектах. Іншими аспектами були “емоційний фон діяльності” – 53% та 41%, “участь у активній рекреаційній діяльності” – 51% та 27%, “здатність вирішувати проблеми” – 55% та 48%, “приналежність груп” – 43% та 52%. Всі учасники та фасілітатори проектів вважали, що участь у екологічних проектах дала свої позитивні результати, в першу чергу, як соціально-педагогічний феномен, тобто такий, що соціально розвиває молоду людину, сприяючи поглибленню її соціальних контактів, надаючи можливості для компетентного спілкування, створюючи атмосферу творчого пошуку та емоційної комфортності.

Наступним завданням нашого дослідження було виявити можливість широкої репрезентації всіх основних сфер життєдіяльності молоді в ЕКД. Зокрема, чи використовуються різноманітні за складністю та змістом форми соціально-виховної роботи, і чи є вони важливим чинником у становленні особистості. Під час експерименту було використано метод включення молоді у “комплексні справи” і у “малі форми”, які потребують невеликої затрати часу та зусиль.

“Комплексні справи” включали різні види діяльності: від демонстрації та експериментів до інсценізацій та написання віршів, від розв’язання “моральних дилем” та інтелектуальних змагань до концептуального моніторингу, спостереження, аналізу. Прикладом такої комплексної програми можна назвати “Проект Дії”. Суть цієї програми полягає у визначенні найбільш гострої місцевої екологічної проблеми та виявленні механізмів вирішення цієї проблеми шляхом організації активної, самостійної та свідомої роботи й одночасного навчання молоді на основі принципів громади (“ком’юніті”). “Проект Дії” відбувався в екологічному контексті, стосувався різних верств населення, пропонував різні форми роботи (бесіди, політичні диспути, збір інформації, написання листів протесту до виборчих органів, зустрічі з пресою, пропагування дбайливого ставлення до природних ресурсів серед місцевих жителів, підготовка та розповсюдження інформаційних буклетів про токсичні речовини для споживача тощо).

Паралельно ми використовували і малі форми: екоконкурси, засідання екоклубів, лекції, ексовиставки тощо. Такі форми можна використовувати на початку, наприклад, табірної зміни чи польового маршруту з метою адаптації молоді людини до нових обставин, створення емоційного комфорту у мікросоціумі. З цієї ж метою ми застосовували “тештагльт психотехніки”, когнітивні та поведінкові психотренінги або “ігри”, основною метою яких є допомога молоді розкритися, повністю реалізувати свій потенціал, створюючи необхідний емоційний комфорт.

Важливим чинником ефективної роботи є відбір групи, де учасники “близькі за своїм рівнем розвитку”. Саме це сприяє активізації та дієвості прояву таких якостей, як “емпатія” та “підключання”, що дозволило наповнити ЕКД усіма компонентами екологічної культури: *когнітивним* (коли для вирішення конкретної проблеми треба набути конкретних знань), *діяльним* (тому що включає вирішення конкретної задачі) та *мотиваційним* (успішне вирішення конкретної проблеми сприяє позитивному ставленню до подальших завдань).

З метою цілеспрямованого впливу ми сприяли прояву глибокого, стійкого та дієвого інтересу до ЕКД. При цьому істотну роль відіграв комфортний емоційний стан. У процесі ЕКД була змога діагностувати та корегувати цей стан на особистісному рівні (прийоми “психологічне дзеркало” та “кольоровий щоденник”, “жива скульптура” тощо), включаючи молодь у психолого-педагогічні ситуації, в яких особистість обов’язково оволодіває позитивним результатом або виступає в різних функціональних ролях (лідера, виконавця тощо), чи включається в нове для неї середовище, сферу самореалізації та саморозвитку тощо.

Взагалі наш інтерес до системи діяльності, які можуть бути названі екокультурними, з’явився, виходячи з того припущення, що ЕКД є нескінченним джерелом позитивних психологічних та педагогічних змін в особистості молоді.

Важливим етапом у формуючому експерименті стало створення умов з метою оптимізації засвоєння наукових знань; сприяння активного усвідомлення і сприйняття цінності природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема; гармонізації “соціо-природних” відносин шляхом оволодіння нормами правильної поведінки в природному та соціальному середовищі; для розвитку потреби “прямого спілкування” з природою для активізації діяльності з поліпшення навколишнього середовища, для задоволення психологічних потреб молоді людини, що в цілому допомогло вирішенню завдань екоосвіти.

Ми виявили, що для європейської практики характерною тенденцією пошуку оптимальних способів розв'язання цих завдань є кореляція методів формальної та неформальної екологічної освіти і соціального виховання. ЕКД якраз і надає таку можливість, оскільки вона використовує ефективні навчально-виховні підходи, поява яких зумовлена зростаючою різноманітністю теоретико-методологічних положень та педагогічних концепцій в екологічній освіті. Це, зокрема такі підходи: *практичний*: зорієнтований на вивчення природного середовища завдяки проведенню власних дослідів, "навчання на дотик"; *теоретико-емпіричний*: стимулює міждисциплінарність та систематичність навчання; *ціннісно-орієнтований*: наявність поряд з об'єктивним змістом певної системи цінностей, здатність вирішувати спірні питання та соціальні конфлікти; *творчий*: вироблення творчого підходу та суб'єктивної реакції; *емоційний*: розкриває можливості прояву себе як людини і як особистості.

У нашому дослідженні застосовувався інтегрований підхід до ЕКД й екологічної освіти та виховання, який дозволив: *скоординувати зусилля всіх педагогів* для реалізації оптимальних умов при проведенні ЕКД; *забезпечити глибоке осмислення* того, що робить людина і до чого це може призвести; *сприяти формуванню у молоді знань* про взаємозв'язки та суперечності у системі людина-суспільство-природа; використати потенційні виховні можливості ЕКД для *формування світогляду, естетичного і фізичного виховання* молоді (слід особливо відмітити позицію формування громадянської відповідальності за стан середовища та виховання поведінки у природі); *формувати потяг до науково-дослідної роботи; формувати екологічну культуру* особистості.

Інтегрований підхід дозволив також включити в наш експеримент різноманітні молодіжні організації, наукові центри, клуби та музеї, які охоплюють різні аспекти екологічного виховання і виступають суб'єктами соціалізації молоді у процесі екологічної освіти. Разом з ними провадилися навчальні курси в умовах діяльності у природному середовищі, сесії, семінари з зарубіжними колегами, розробка і пошук проєктів тощо.

Одним із зразків такого проєкту є проєкт "Допоможи деревам" (Опенлохтмузеум, Нідерланди), що передбачав інтерв'ювання відвідувачів музею, збір коштів з подальшим їх розподілом на "потреби" дерев, що ростуть у музеї, реальну допомогу по збору сміття та спостереження за станом кожного дерева тощо. Схожа за характером діяльність зоологічних клубів, Центру шкільного садівництва, юнацьких секцій спілок природничої історії для дорослих та молодіжних спілок друзів тварин тощо.

Технологія формування екокультури у молоді передбачала включення на початковому етапі методів, завдяки яким здійснювалися аналіз і корекція сформованих в особистості екологічно ціннісних орієнтацій, інтересів і потреб. Метод бесіди дозволив застосовувати факти, цифри, судження, які сприяли прояву емоційної реакції у молоді, що свідчило про її особистісне ставлення до проблеми.

Істотну роль відігравали методи, що стимулюють самостійність молоді людини у діяльності, тому завдання були спрямовані на виявлення суперечностей у взаємодії суспільства і природи, на постановку проблеми і пошук шляхів щодо її вирішення. Навчальну діяльність молоді стимулювали також дискусії, які з'явилися в результаті знайомства з реальними місцевими екологічними умовами та вироблення пропозицій щодо їх вирішення.

На етапі теоретичного обґрунтування проблеми ми зверталися до різних видів розповіді, що дозволило розкрити молоді наукові основи охорони природи з урахуванням

факторів глобальних, регіональних, локальних рівнів: проекти "Вперед за Течією", "Шляхи Забруднення", "Сталий Розвиток". Пізнавальна діяльність молоді стимулювалася моделюванням екологічних ситуацій морального вибору ("Дилема", "А Що Б Зробив Ти?"), що узагальнюють досвід прийняття рішень, формують ціннісні орієнтації, розвивають інтереси і потреби молоді.

Ряд методик мали універсальне значення. У ході кількісного експерименту ми також застосовували проекти чисто практичного характеру, які дозволяли формувати у молоді структурні елементи екологічного знання і ставлення до них як до особисто значущих ("Кислотні Виміри", "Як Позбутися Нафтової Плями", "Сталий Розвиток", "Пригоди на Узбережжі" тощо). Результати застосування таких методів і методик дозволяють зробити висновок, що всі види ЕКД необхідно організовувати з урахуванням психолого-педагогічних особливостей молоді людини і з урахуванням місцевих природних умов, а це, в свою чергу, буде сприяти формуванню екологічно грамотної і вихованої особистості.

В рамках формуючого експерименту з метою підтвердження ефективності запропонованих нами різних форм роботи, особлива увага зверталася на вибір механізмів соціалізації особистості молоді у контексті ЕКД, які у значенні інструменту, що використовується у процесі впливу (таким інструментом може бути сам вихованець, його внутрішні сили чи група, соціум, що впливає на індивіда), можна поділити на внутрішні та зовнішні (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Механізми соціалізації та цілеспрямованого впливу на особистість

<i>Внутрішні механізми</i>	<i>Зовнішні механізми</i>
Позитивне очікування, емоційне звільнення та релаксація	Інтеріоризація соціальних норм шляхом міжособистісної комунікації та соціоприродної взаємодії
Саморефлексія, розвиток почуття власної гідності та самоцінності	Співробітництво молоді з дорослими, ідентифікація з іншими та почуття приналежності
Самоактуалізація та самореалізація в активній діяльності, творчий досвід	Досвід колективної взаємодії, демократичного та гуманістичного вирішення проблем, формування соціально-спрямованої особистості
Моральний розвиток особистості, знаходження своєї "психологічної ніші"	Можливість зміни соціальних ролей, активність та самостійність

Ефективність цих механізмів залежить від умов, у яких вони застосовуються. Так зовнішні механізми проявляють себе завдяки включенню молоді в позитивні людські стосунки, надання їм особливого забарвлення, що забезпечується створенням сприятливого місця та комфортної атмосфери. Польовий маршрут, екскурсії, екогри тощо є зразками доволі популярних та цікавих соціальних дій, під час яких індивід насолоджується спілкуванням з іншими, виконуючи дії, що сприяють розвитку нових та продовженню старих зв'язків, звільненню від стресів повсякденного життя, прояву товариськості. Все це звільняє внутрішні сили особистості, сприяючи задоволенню потреб молоді (пізнавальних, самоактуалізації тощо) і включаючи внутрішні механізми соціалізації.

Так у проектах "Усинови дерево", "Моя тварина" робота з природним середовищем виступає контекстом для емоційно-когнітивного процесу ототожнення, або ідентифікації, як з іншим людським суб'єктом або групою (соціальний аспект), так і з природним об'єктом (екологічний аспект). Основним механізмом, що сприяє прояву цього аспекту є

ідентифікація у формі проєкції. У цьому випадку молода людина свідомо чи підсвідомо ставиться до природного об'єкту як до продовження самого себе, наділяє його своїми рисами, почуттями, бажаннями.

Результати, проведені після участі молоді у екопрограмах та проєктах, контрольних робіт, бесід та анкетування дозволяють стверджувати, що вступаючи як суб'єкт в активну взаємодію з соціально-природним оточенням молода людина відображає та засвоює якості цього оточення, а також "інтеріоризує" форми діяльності та соціальні норми, необхідні для поведінки з цим соціо-природним середовищем і в міру набуття екологічної культури формує своє ставлення до цього світу, яке буде визначати його подальше життя.

Після завершення експериментальної роботи було підбито підсумки, які визначили ефективність запропонованої нами системи організації соціально-виховної роботи з молоддю в контексті екокультурної діяльності. Представлена на рис. 2 динаміка високого рівня показників ЗЗЖ до інтеграції в ЕКД і після дозволяє зробити висновок, що створення в ході цього процесу умов *творчої самореалізації, включення в різні сфери життєдіяльності, створення позитивного емоційного стану та задоволення особистісних потреб у поширенні досвіду соціальних взаємодій* кожної молодої людини є факторами, які можуть значно впливати на соціалізацію молодої людини і тим самим сприяти її подальшому комфортному входженню у суспільство.

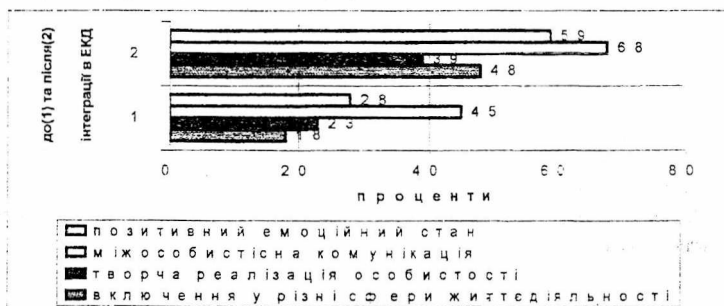

Рис. 2. Динаміка показників "загального задоволення життям" (ЗЗЖ)

Таким чином, "соціалізація" завдяки включенню в ЕКД за своєю суттю є самореалізацією індивіда в процесі активної, творчої та самостійної діяльності, яка не лише забезпечує пізнання дійсності, а й збуджує інтерес, почуття, активізує волю, енергію, все те, що є своєрідним будівельним матеріалом для розвитку особистості.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення та нове вирішення проблеми соціального розвитку та становлення молоді засобами "формальної та неформальної" екологічної освіти, яке полягає у включенні молоді до екокультурної діяльності. Наше дослідження дозволяє зробити такі висновки.

1. Екокультура, звернена до двох світів – природного довкілля та внутрішнього світу, спрямована своїми цілями на створення бажаного ладу в природі і на виховання високих гуманістичних цінностей, орієнтирів у людському житті, дбайливого ставлення до навколишнього середовища. Основою та умовою формування у молоді екокультури є екологічна освіта та виховання, які є

цілеспрямованим процесом розвитку у них знань про наукові основи взаємодії суспільства та природи, формування соціально ціннісних мотивів у ставленні до неї, прищеплення молоді необхідних умінь та навичок свідомого ставлення до навколишнього середовища.

2. Зарубіжні концепції соціального розвитку та становлення особистості є важливим науковим підґрунтям для формування загальної стратегії нашої країни на виховання "відкритої" особистості та визначення шляхів прояву молоді людини як активного, самостійного, відповідального та творчого суб'єкта у середовищі, що її оточує. Вирішальну роль у цьому процесі відіграють розмаїття діяльності особистості, емоційно-психологічна комфортність, зміст цієї діяльності, аспекти педагогічного управління, орієнтація вихователя на особистісні структури тощо.

3. Основним соціально-педагогічним контекстом соціального розвитку, само-реалізації та оптимізації процесу соціалізації індивіда виступає (серед багатьох інших) ЕКД, де процеси формування людини не тільки виступають провідним елементом її змісту, спеціально організуються, свідомо керуються та спрямовуються до конкретних цілей, але й можуть протікати приховано, імпліцитно, будучи обов'язковим, але іноді і стихійно існуючим, неусвідомленим елементом. Запропонована нами модель інтеграції молоді у процес ЕКД, суть якої полягає в тому, щоб задіяти усі можливі канали впливу на особистість, сприяє прискоренню процесу її соціалізації, забезпечуючи гармонізацію дії застосованих у цій діяльності умов й шляхів, які сприяють подальшому соціальному розвитку молоді.

4. Результати експериментальної роботи показали, що визначені педагогічні чинники, дозволяють оптимізувати процес соціалізації молоді, проявляючись у цілеспрямованій діяльності певних інститутів формальної та неформальної екологічної освіти, у використанні певних специфічних методів навчання, виховання та корекції поведінки, у підготовці професійних кадрів для роботи з молоддю, для включення її у процес ЕКД. Все це загалом сприяє формуванню відповідального ставлення до природного середовища, вихованню екологічної культури та виробленню екологічно доцільної поведінки молоді.

5. Передумовою особистісного зростання індивіду та посилення процесу соціалізації є певна організаційно-методична система роботи (в контексті екологічної освіти та виховання), яка втілена в екологічні проєкти та програми: діагностика сформованості соціально-ціннісних і особистісних якостей - на підготовчому етапі; організація оптимальних умов для інтенсивної участі у цих програмах - на початковому; надання максимуму можливостей для прояву здібностей, задоволення інтересів, участі у різноманітних видах діяльності - на основному; наявність наукової оцінки ефективності діяльності групи та кожного її члена, обговорення позитивних чи негативних результатів та планування спеціальних акцій на перспективу - на кінцевому етапі.

6. Розглядаючи питання вибору механізмів соціалізації в контексті інтеграції молоді в ЕКД, ми виділили такі із них, які дають можливість проявлятися як об'єктивним умовам життя (природному середовищу) так і вихованню (соціально-педагогічному середовищу) – міжособистісна комунікація, ідентифікація, саморефлексія, емоційне включення тощо.

Разом з тим проведені дослідження не висчерпує всіх аспектів проблеми. Так, вимагають подальшого вивчення питання індивідуалізації процесу соціалізації особистості молоді, значення потенціалу дозвілля для формування соціальних здібностей особистості, поглиблена увага до розвитку мовлення як соціалізуючого фактору, і розгляд багатьох інших теорій та технологій, які дозволяють прийти до сучасного розуміння соціалізації як набуття людиною соціального досвіду та ціннісних орієнтацій, які потрібні для успішного виконання її соціальних ролей у певному соціокультурному середовищі.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях:

1. Яременко О.О. Соціалізуючі компоненти в системі екокультури. / Соціалізація особистості: Зб. Наук. Праць. – К.: НПУ, 2000. Випуск 1. – 256 с. - С. 100–108.

2. Яременко О.О. Екологічна складова діяльнісного підходу у розвитку особистості в сучасному світі. / Наукові записки: Збірник наукових статей НПУ ім. М.П. Драгоманова / Укл.: П.В. Дмитренко, О.Л. Макаренко. – К.: НПУ, 2000. – Ч. 4. – 276 с. - С. 143–153.

3. Яременко О.О. Роль екокультурної діяльності як важливого елементу екоосвіти у соціалізації особистості молоді. / Соціалізація особистості: Збірник наукових праць. XIV. – К.: Логос, 2001. – 190 с. - С. 63-70.

4. Яременко О.О. Еколого-педагогічний аспект у деяких зарубіжних концепціях дозвілля. / Наука і сучасність. Збірник наукових праць НПУ імені М.П. Драгоманова. – К., Логос, 2001. Том XXIV. – 273 с. – С. 164–171.

5. Яременко О.О. Проблема екокультурної діяльності як одного з аспектів підвищення якості життя. / Соціалізація особистості: Збірник наукових праць. XV. – К.: Логос, 2001. – 206 с – С. 37–49.

6. Яременко Е.А. Экологический аспект волонтерского движения за рубежом. / Наукові записки: Збірник наукових статей НПУ ім. М.П. Драгоманова / Укл.: П.В. Дмитренко, О.Л. Макаренко. – К.: НПУ, 2001. – Випуск 42. – 228 с. – С. 201-204.

7. Яременко О.О. Соціально-педагогічна сутність екокультурної діяльності. / Наука і сучасність. Збірник наукових праць НПУ імені М.П. Драгоманова. – К., Логос, 2002. Том XXXIII. – 300 с. - С. 138-146.

8. Яременко О.О. Соціально-оздоровча рекреація людини засобами природи (зарубіжний досвід). / Вісник: Збірник наукових статей викладачів, докторантів, аспірантів НПУ ім. Драгоманова / Укл.: П.В. Дмитренко, Л.Л. Макаренко, О.П. Симошенко. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2002. – Випуск 4. – 165 с. - С. 147-151.

9. Яременко О.О. Екоосвіта як одна з умов виховання молоді. / Наукові записки: Збірник наукових статей НПУ ім. М.П. Драгоманова / Укл.: П.В. Дмитренко, О.Л. Макаренко. – К.: НПУ, 2002. – Випуск 47. – 318 с. -, С. 254-259.

10. Яременко О.О. Деякі тенденції екологічної освітньо-виховної роботи з молоддю у західноєвропейських країнах. / Вісник: Збірник наукових статей НПУ ім. М.П. Драгоманова / Укл. П.В. Дмитренко, О.Л. Макаренко. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. – Випуск 6. – 228с. – С. 214-217.

11. Яременко О.О. Еколого-педагогічний аспект у деяких концепціях дозвілля. / Збірка тез доповідей учасників IV Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених “Екологія. Людина. Суспільство” (14–16 травня 2001 р., м. Київ) / Уклад. Д.Е. Бенатов. – К.: НТУУ “ЖТІ”, 2001. – 190 с. - С. 101-104.

12. Яременко О.О. Екоосвіта та екодіяльність у формуванні особистості вчителя./ Формування гуманістичного світогляду вчителя: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ.

конф., 27 вересня 2001 р./ Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. – К.: Наук. світ, 2001. – 133 с. – С.59-63.

13. Яременко О.О. Види та форми екологічної позааудиторної діяльності як засіб оптимізації розвитку особистості студентів у країнах Західної Європи. / Всебічний розвиток особистості студента: Матеріали науково-практичної конференції/ За редакцією академіка АПН України Д.О.Тхоржевського. – Ірпінь, 2001. – 598 с. – С.553-560.

14. Яременко О.О. Формування екологічної культури та соціальна адаптація майбутнього вчителя природничих наук засобами туристичної діяльності. / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Сучасні проблеми методів підготовки вчителів біології, хімії, географії” (20 – 22 листопада 2002, м. Київ)

Анотації

Яременко О.О. *Педагогічні чинники соціалізації молоді країн Бенілюксу у структурі екокультурної діяльності.* – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05. – соціальна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2004.

Дисертація містить дослідження соціально-педагогічного досвіду оптимізації процесу соціалізації молоді країн Бенілюксу в контексті системи формальної та неформальної екологічної освіти.

Розроблено модель інтеграції молоді у специфічний вид діяльності (ЕКД), який дозволяє вирішити завдання формування екологічного мислення та підвищення рівня екологічної культури молоді. Виявлено шляхи та форми виховання позитивного ставлення молоді до світу природи задля ефективного розв'язання завдань екологічної освіти та виховання та сприяння подальшого розвитку молодшої людини. Це передбачає збагачення знань про навколишнє середовище, які сприймаються цілісно; уміння відповідно діяти у навколишньому середовищі; формування позитивних етичних позицій, відповідального ставлення до світу природи.

Ключові слова: екологічна культура молоді, екологічна освіта, екокультурна діяльність, соціалізація особистості, механізми соціалізації, європейські освітні технології

Яременко Е.А. *Педагогические составляющие социализации молодежи стран Бенелюкса в структуре экокультурной деятельности.* – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05. – социальная педагогика. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2004.

В диссертации представлено теоретическое обобщение и новое практическое решение проблемы разработки механизмов и организационно-педагогических условий оптимизации процесса социализации путем интеграции молодежи в экокультурную деятельность. Эта задача может быть решена определением специфических требований относительно ее организации и относительно методики проведения экологических проектов и программ с целью повышения уровня экологической культуры молодого поколения.

Зарубежные исследователи давно поняли, что потенциальные ресурсы природной среды дают возможность как осуществлять комплексный подход к изучению, охране и приумножению естественных ресурсов, так и одновременно формировать личность, развивать ее мировоззрение. Ведущее место для реализации этой задачи ученые и

педагоги стран Бенилюкса отводят развитию духовной сферы молодых, которая базируется на экологически ответственном, заботливом отношении к природе. Таким образом, формирование экологической культуры становится ведущей идеей в организации любого учебно-воспитательного процесса.

Необходимым и важным элементом такого процесса может стать ЭКД (экокультурная деятельность) как социально-педагогический процесс, в котором человек выступает субъектом и объектом социализирующих влияний со стороны "социо-природной среды". Сознательно организованный и целенаправленный в определенном направлении обществом и образованием этот процесс, одновременно, включает и несознательные, стихийно "организованные" процессы взаимовлияния в системе "человек-общество-природа" при наличии сформированной экологической культуры и развитого экологического сознания, которое определенным чином ограничивают отрицательные следствия деятельности человека.

Следует отметить, что любой вид деятельности всегда связан, прежде всего, с удовлетворением собственных потребностей, которые отвечают интересам и стремлениям личности, имеют для нее определенное значение, будучи вместе с тем основой ценностных представлений молодого человека. Поэтому в нашем исследовании мы опирались на теории зарубежных психологов и социологов о необходимости интеграции молодежи в такой вид деятельности, который содействовал бы удовлетворению потребностей высшего уровня (по иерархии А.Маслоу) и таким образом возводил бы фундамент для социального и личного развития индивида. Ведь общая структура деятельности задает направление и культуре, и личности, а также, и образованию (формальному или неформальному), его содержанию, технологии, методам. Особенностью современного образовательного процесса, в который могут включаться разные виды и типы организаций и социальных институтов, является то, что он представляет собою целостный, гуманный процесс, который позволяет транслировать не только "знания, умение и навыки", а и такие достижения жизненного опыта, как ценности, межличностное взаимодействие, творческое освоение мира, развивать психические и духовные механизмы личности в всей их полноте.

Таким образом, "социализация" благодаря включению в ЕКД за своей сутью есть самореализацией индивида в процессе активной, творческой и самостоятельной деятельности, которая не только обеспечивает познание действительности, а и возбуждает интерес, чувство, активизирует волю, энергию, все то, что есть своеобразным строительным материалом для развития личности.

С целью создания организационно-педагогических условий формирования положительного отношения молодежи к миру природы нами разработана модель планирования мероприятий, направленных на интеграцию молодежи к ЕКД как оптимальной предпосылки формирования социально-психологических качеств личности и содействие ее социальному развитию. Выявлены пути и формы воспитания положительного отношения молодежи к миру природы для эффективного решения задач экологического образования и воспитания и содействия дальнейшему развитию молодого человека. Это предусматривает обогащение знаний об окружающей среде, которые должны восприниматься целостно; умение соответственно действовать в окружающей среде; формирование положительных этических позиций, ответственного отношения к миру природы.

Ключевые слова: екологічна культура молоді, екологічне образование, екокультурна діяльність, соціалізація особистості, механізми соціалізації, європейські освітні технології.

Yaremenko O.O. *Pedagogical factors of socialisation of young people of Benelux in the structure of ecocultural activity.* - Manuscript

Dissertation for degree of candidate of pedagogical sciences; specialty 13.00.05. - social pedagogy. -National Pedagogical University named after M.P.Dragomanov, Kyiv, 2004.

The dissertation contains the research of social-pedagogical experience of optimisation of socialisation process of young people of Benelux in the context of system of formal and non-formal environmental education.

The model of integration of young people into specific type of activity (ECA), which permits to solve tasks of ecological thinking forming and the level of ecological culture increasing, has been worked out. The ways and forms of upbringing of young people positive thinking towards nature, for solving the problems of environmental education and farther development of young person, were revealed. This task presupposes increasing of knowledge about natural environment; skills to correspondingly act into this environment; formation of positive ethical thinking and responsible attitude towards nature.

Key words; ecological culture of youth, environmental education, ecocultural activity, socialisation of personality, mechanisms of socialisation, European education technologies.

Поверніть книгу не пізніше зазначеного терміну
